

Список использованной литературы

- 1 Пушкин, А. С. Собр. соч.: в 10 т. / А. С. Пушкин – М. : Худ. лит., 1975. – Т. 5. – 576 с.
- 2 Лотман, Ю. М. Пушкин. / Ю.М. Лотман – Спб. : Искусство – СПб, 1995. – 847 с.

УДК 821.161.3-312.9 Гігевіч

В. М. Грынъ

Навук. кір. – Т. А. Фіцнер, канд. філал. навук, дацэнт

ПРАБЛЕМАТЫКА АПОВЕСЦІ В. ГІГЕВІЧА «КАРАБЕЛЬ»

У дадзеным артыкуле разглядаецца аповесць Васіля Гігевіча «Карабель». Мэта даследавання – вылучыць і прааналізаваць філасофскія і маральныя праблемы, якія закранае пісьменнік у творы. Навізна працы – у своеасаблівым поглядзе на фантастыку В. Гігевіча: падкрэсліваецца філасофская скіраванасць прозы аўтара. Таксама трэба адзначыць тое, што творчасць В. Гігевіча амаль не даследаваная айчынным літаратуразнаўствам. Пісьменнік адлюстроўвае адмоўныя з’явы, працэсы ў савецкім соцыуме. Малое становішча чалавека ў таталітарнай дзяржаве. Такі чалавек, на думку пісьменніка, перастае клапаціцца аб іншых людзях, забывае аб адвечных маральных каштоўнасцях. Закранаючы шматлікія грамадскія праблемы, В. Гігевіч набліжаецца да глыбокага псіхалагічнага і рэалістычнага адлюстравання рэчаіснасці.

Аповесць «Карабель» уяўляе сабой размову чалавека з самім сабой – на працягу пяці начэй ён запісвае свае ўспаміны ў дзённік. Толькі чалавек гэты – камандзір касмічнага карабля, што стаў, паводле задумы аўтара, прычынай Тунгускай катастрофы. А карабель – не проста «транспартны сродак», а сапраўдная дзяржава. З таталітарным рэжымам.

Пачынае свой аповед камандзір Ёх такімі словамі: «Я ўжо стары. Я вельмі стаміўся жыць. Толькі цяпер па-сапраўднаму разумею простыя жахлівыя словы: стаміўся жыць... Цяпер, калі мне вядома таямніца Карабля, часта думаю пра тых няшчасных, якія некалі ішлі да драўляных ідалаў, да каменных баб, да царкоўных варот, дзе, апусціўшыся на калені, абліваючыся слязьмі, пачыналі шаптаць,

выплёскваючы з сябе нуду і адзіноту, адчай і бяссілле, злосць і нянавісьць... Цяпер, калі пражыў адпушчанае, я таксама, як і тыя няшчасныя, гатовы пайсці куды заўгодна, дзе, схіліўшы сваю сіваю галаву, змог бы аддацца споведзі некаму, каго чалавек прагне адчуваць побач з сабою» [1, с. 212].

Ёх даходзіць да пэўнай мяжы, пасля якой не можа не напісаць пра Карабель, пра свае пакуты. Першыя яго словы – аб рэлігіі, малітве: стомлены чалавек, на думку В. Гігевіча, звяртаецца перш за ўсё да бога. Можна лічыць, што чалавек імкнецца да маральнасці, духоўнасці. Ёху неабходна паспавядацца камусьці аб таямніцы Карабля, да якой ён так доўга ішоў.

Камандзір Карабля пачынае з дзяцінства. Тады ўсё для яго было ўпершыню: пасёлак, у якім ён жыве з бацькамі, луг за пасёлкам, вецер, што нёс здалёку незнаёмыя пахі траў.

Жыццё на Караблі мае свае правілы: кожную раніцу гучыць для яго жыхароў гімн Карабля; існуе своеасаблівы Закон Карабля, згодна з якім, напрыклад, жыхарам дазваляецца хадзіць у лес толькі са спецыяльным праспускам улад; людзі пэўных прафесій і адпаведнага становішча ў грамадстве жывуць на розных паверхах Карабля. Усяго «планета» мае сем паверхаў: на першым жывуць так званыя «адкіды грамадства», на другім – працоўныя з малымі дзецьмі. Калі тыя дзеці падрастаюць, яны ідуць у школу на трэцім паверсе, вучацца і з узростам падымаюцца на вышэйшы паверх. Пасля моладзь працуе. Самыя актыўныя маюць магчымасць заняць высокія пасады ў праўленні Карабля. Але пасаду камандзіра зойме толькі адзін. І толькі ён адзін будзе жыць на сёмым паверсе.

Куды ляцяць усе жыхары Карабля і навошта – вялікая таямніца, якую мусіць ведаць толькі Камандзір. Менавіта Ёху ўдаецца заняць гэтую высокую пасаду. Стаўшы кіраўніком асобнай дзяржавы (Карабля), Ёх аналізуе, ці правільным шляхам ён прыйшоў да гэтага. Успамінае, што на шляху да ўлады яму прыйшлося падманваць, хлусіць, прытрымлівацца законаў сваёй дзяржавы, не разважаючы над іх мэтазгоднасцю.

У дзённіку Ёх успамінае выпадак з сям'ёй, якая самавольна пайшла ў лес. Маці Ёха спачувае той сям'і, бо пакаране за такі ўчынак – перасяленне на першы паверх, дзе людзі працуюць цяжка і паміраюць ад хвароб. На першы паверх звозіцца смецце і адкіды з усяго Карабля. Атрымліваецца, што і людзі для ўлады таксама нахшталт смецця. Бацька Ёха, наадварот, не спачувае, ён замбіраваны ўладамі: «Ніякія яны не няшчасныя, проста яны недысцыплінаваныя. Ім трэба было добра і сумленна працаваць і дачакацца сваёй чаргі на

пропуск. Толькі і ўсяго. Мы ж то – дачакаліся. Што ты думаеш, нам не хацелася пайсці ў лес? Толькі ім? Калі кожны жыхар паверха, а тым болей усяго Карабля пачне хадзіць без пропуску па лесе, то ад нашага лесу нічога не застанеца. Тады людзі не толькі ўсю траву вытапчуць, усіх птушак і звяроў распалохаюць, а могуць разбалансваць экалагічную сістэму Карабля. А гэта ўжо – не жартачкі. Не будзе лесу, не будзе і чыстага паветра, гэта – пагібель для Карабля і ўсіх нас. Яны не падумалі, што на нашым Караблі ўсё ўзаемазвязана, дык вось цяпер на першым паверсе ў іх знойдзеца час пра ўсё гэта падумаць» [1, с. 220].

Ёсць доля праўды ў гэтых словах – праўды сённяшняга дня: людзі забруджваюць і паляць лясы, забіваюць птушак і звяроў. Але ж бацька Ёха думае як раб. Карабель для яго – найвышэйшая святыня, а жыцці людзей нічога не значаць, калі справа датычыць святога. Таталітарныя ўлады заўсёды ўмелі замбіраваць свой народ, прымушаючы тым самым працаваць на сябе, рабіць усё, што пажадае ўлада.

Людзей, што парушаюць парадак на Караблі, судзіць Суд паверха. Матыў пакарання сустракаецца і ў іншых творах В. Гігевіча, напрыклад, у аповесці «Марсіянскае падарожжа». Аўтар сцвярджае, што суд у таталітарнай дзяржаве немагчымы, як немагчымае ў ёй захаванне правоў чалавека.

Ёх расказвае аб тым, што і яго бацькоў судзяць на Караблі з-за таго, што некалі маці расказвала Ёху аб існаванні вялікай планеты, на якой яны некалі жылі, маючы сваю мову і волю. Ёх вырашае лёс бацькоў, сведчыць на судзе супраць іх. Карабель зрабіў сваю справу: адмовіўшыся ад бацькоў, Ёх будзе верна служыць уладзе. Дзеля ўлады можна здрадзіць бацькам, а значыць, і сабе. На першым паверсе бацькі Ёха памерлі. І яны сталі не адзінымі, каго Ёх асудзіў за сваё жыццё. Праз гады, думаючы аб лёсе ўсіх, каго ён як Камандзір Карабля загубіў, Ёх адзначае: «Улада... Так, гэта яна прымушае мяне не думаць пра лёс асобнага чалавека, яна прымушае мяне думаць пра іншае і па-іншаму. Ніводзін з парушальнікаў не падумае, што я тут не вінен, калі б я нават і захацеў дапамагчы камусьці з тых няшчасных, то я не мог бы гэтага зрабіць, бо я ўсяго толькі – верны служка Закону Карабля» [1, с. 223].

Камандзір – сам раб. Ён падпарадкоўваецца законам, якія створаны невядома кім. Створаны, каб падпарадкаваць усіх, хто знаходзіцца на Караблі, каб караць усіх, хто верыць у вялікую планету – Зямлю – і спявае песні на *сваёй* мове. А тым больш караць тых, хто перадае каму-небудзь словы аб вялікай планеце. Канешне, усіх непаслухмяных судзяць, бо праз мову народ далучаецца да

радзімы. Задача праўлення Карабля – не дапусціць таго, каб людзі вярнуліся на сваю радзіму. У Карабля свае задачы, мэты, дзеля якіх ён плыве некуды ў космасе.

Закон Карабля апынаецца татальнай забаронай: людзі не могуць казаць аб свабодзе, рабіць тое, што хочуць, дзеці ў школе Карабля маюць аднолькавую вопратку і нават маюць аднолькавыя фрызурны, вучоным нават забараняецца казаць аб зорках, бо з-з гэтага жыхары Карабля пачнуць думаць пра свабоду, пра мінулае, якога не памятаюць.

Ёх, стаўшы Камандзірам, разважае: «Ці патрэбны чалавеку тыя веды, якія прыносяць яму адчай і разгубленасць? Мо лепей было б, каб людзі на Караблі нічога не ведалі пра смерць? Хай бы яны, як і некалі ў маленстве, верылі і спадзяваліся, што яны – вечныя. І калі б людзі верылі ў сваю вечнасць, то, відаць, жыццё на Караблі можна было б пабудаваць па другіх законах. Па якіх, па якіх?» [1, с. 233].

Стварыць для жыхароў Карабля ілюзію спакойнага, сытнага жыцця – умова людской пакорлівасці. Калі б яшчэ людзі верылі ў сваю вечнасць, працавалі б на карысць уладам доўга і зладжана, і не шукалі адказаў на адвечныя пытанні.

Жыхарам Карабля нельга марыць аб вялікай планеце, бо з мары нараджаецца дзеянне. Ёха адвучылі марыць, а разам з тым і думаць, разбірацца ў сваіх дзеяннях і пачуццях. Таму ён мэтанакіравана ідзе да ўлады.

У падручніках па гісторыі Карабля, ведае Ёх, будзе напісана пра яго, але так, як гэта патрэбна ўладам Карабля (хочацца сказаць – самому Караблю, бо здаецца, што гэтае стварэнне чалавечых рук жывое, думае і вырашае ўсё з дапамогай сваіх служак, камандзіраў Карабля, саветаў паверхаў). Падручнікамі будуць карыстацца дзеці, што народзяцца на Караблі і прыйдуць вучыцца ў школу. Ёх урэшце ўпэўніваецца, што менавіта школьная адукацыя і выхаванне зрабілі яго самога і яго аднакласнікаў ганарлівымі і пагардлівымі, навучылі ўтойваць свае думкі і пачуцці, гаварыць адно, а думаць – другое.

Стаўшы Камандзірам Карабля, Ёх даведваецца, што тое шкоднае паданне пра вялікую планету – праўда. Нябачны Таемны Савет, які звяртаецца да Ёха, калі той атрымлівае ўладу, паведамляе: на Караблі сабраныя тыя, хто адмаўляўся жыць на Зямлі згодна з Законам Стандарта. Гэта тыя, хто не меў стандартнага колеру скуры, адмаўляўся размаўляць на стандартнай мове ды не падпарадкоўваўся стандартным правілам паводзінаў. З агню ды ў польмя: Ёх разам з астатнімі жыхарамі Карабля трапілі з аднаго рэжыму ў другі, не лепшы.

Як адзначае ў сваёй працы «Фантастыка і наш свет» А. Урбан, «Фантастыка будзе магчымыя мадэлі жыцця. Усялякая прынцыповая

з'ява ў навуцы, тэхніцы, эканоміцы адбіваецца ў фантастыцы, выклікае ў пісьменнікаў жаданне прааналізаваць грамадскія, маральныя, біялагічныя вынікі гэтай з'явы» [2, с. 26]. В. Гігевіч будзе ў аповесці мадэль таталітарнай дзяржавы. Асэнсоўвае адмоўныя наступствы такога рэжыму, аналізуе жыццё-існаванне людзей у яго межах.

Ёх на працягу пяці начэй успамінае сваё мінулае. Самааналіз пераходзіць у споведзь стомленага чалавека. В. Гігевіч сочыць за свядомасцю і псіхікай свайго героя, імкнучыся раскрыць загану таталітарнай дзяржавы, у якой вымушаны жыць Ёх. Для аўтара няма таямніц у душы героя – ён ведае пра яго ўсё, можа прасачыць унутраныя працэсы, растлумачыць сувязь паміж уражаннімі, думкамі, перажываннямі. Пісьменнік перадае свае думкі праз аповед Ёха. Аповесць дае чытачам фантастычную гісторыю, але з рэалістычнымі пачуццямі і перажываннямі звычайнага чалавека.

В. Гігевіч, як вынікае з аповесці «Карабель», выкарыстоўвае жанр фантастыкі, каб звярнуць увагу на праблемы савецкага грамадства з дапамогай незвычайных аспектаў: тэхнічны эксперымент – Карабель – з'яўляецца эквівалентам звычайнага грамадства.

Прааналізаваўшы аповесць «Карабель», мы можам назваць праблемы, што закранае В. Гігевіч у дадзеным творы. Па-першае, гэта праблема свабоды, якую абмяжоўвае таталітарны рэжым. Аўтар сцвярджае, што ў такога рэжыму няма будучыні. Па-другое, гэта праблема ўлады; у чыіх руках яна б ні апынулася, усё вырашае асяроддзе: таталітарны рэжым «выхоўвае» сабе адпаведных кіраўнікоў. Па-трэцяе, гэта праблема маральнага і духоўнага аблічча чалавека, тых людзей, што апынаюцца пад уладай і што ўладай валодаюць. Таксама аўтар закранае праблему выхавання дзяцей і моладзі ў пэўным асяроддзі, падкрэслівае важнасць таго, каб дзеці выходзілі пад наглядом бацькоў, але не асобна ад іх. Таксама важнай праблемай, што закранае пісьменнік, з'яўляецца праблема ўздзеяння навуковага прагрэсу на жыццё людзей: жыхары Карабля сталі заложнікамі гэтага тэхнічнага стварэння.

Спіс выкарыстаных крыніц

1 Гігевіч, В. Карабель : аповесці, раман / Васіль Гігевіч. – Мінск: Маст. літ., 1989. – 462 с.

2 Урбан, А. Фантастика и наш мир / Адольф Урбан. – М.: Советский писатель, 1972. – 156 с.